The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Marie Eliou, La formation de la conscience nationale en republique populaire du Congo

Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη

doi: [10.12681/grsr.328](https://doi.org/10.12681/grsr.328)

Copyright © 1978, Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Λαμπίρη-Δημάκη Ι. (1978). Marie Eliou, La formation de la conscience nationale en republique populaire du Congo. *The Greek Review of Social Research*, 33, 530–532. <https://doi.org/10.12681/grsr.328>

βιβλιοκρισία

Δημητρίου Β. Σμοκοβίτη, *Μία ιδιότυπος κοινωνική ομάδα: Οι Ένοπλοι Δυνάμεις* (διατριβή επί διδακτορίας), Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 234.

Η Έλλειψη από την ελληνική βιβλιογραφία πρωτοτύπων εργασιών σε ειδικές περιοχές της Γενικής Κοινωνιολογίας αποτελεί το σοβαρότερο εμπόδιο για την ανάπτυξη στη χώρα μας ειδικότερων κλάδων της επιστήμης αυτής. Με τις προϋποθέσεις αυτές η μελέτη του Δ. Σμοκοβίτη πρέπει να θεωρηθεί κεφαλαιώδης στην περιοχή της Κοινωνιολογίας του Στρατού. Η μελέτη αυτή υποβλήθηκε ως διδακτορική διατριβή στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, που την ένεκρινε και απένευσε στο συγγραφέα τόν τίτλο του διδάκτορα.

Η διατριβή αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος με το γενικό τίτλο «Η θέση των Ένοπλων Δυνάμεων εις την κοινωνικήν έρευνα» και στά πλαίσια δύο ειδικών κεφαλαίων (1. Σύνομος Ιστορική εξέλιξις της θέσεως των Ένοπλων Δυνάμεων ως κοινωνιολογικού προβλήματος και 2. Θεωρητική βάσις και μεθοδολογία της παρούσης μελέτης), προσδιορίζεται η φύση των Ένοπλων Δυνάμεων ως ιδιότυπης κοι-

νωνικής ομάδας, που αποτελεί ύπο-σύστημα του ερύτερου κοινωνικού έθνικού πλαισίου. Το ύπο-σύστημα αυτό είναι φυσικό να συνδέεται με άλλα ύπο-συστήματα, με τά όποια άποκαθιστά σχέσεις, εξαρτήσεως και επιδράσεις, πράγμα που προσδίδει στις Ένοπλες Δυνάμεις το χαρακτήρα μιςς «ιδιόκριτης κοινωνικής ομάδας. Με τη διαφοροποίηση αυτή επισημαίνεται ότι στις Ένοπλες Δυνάμεις διαμορφώνεται συλλογική συνείδηση, συνεκτικότητα, αωτοτέλεια, σύστημα άξιων, κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς, κοινωνικός καταναγκασμός κ.ά. Με τά παραπάνω στοιχεία οι Ένοπλες Δυνάμεις ζούν και εκφράζονται σε λειτουργική σχέση με άλλα κοινωνικά ύπο-συστήματα, πράγμα που άποκαλύπτει την οργανική ένταξή τους στο έθνικό κοινωνικό πλαίσιο.

Στό δεύτερο μέρος με το γενικό τίτλο «Ένοπλοι Δυνάμεις και Κοινωνία» και στά πλαίσια τριών ειδικών κεφαλαίων (1. Ό θεσμός της στρατεύσεως, 2. Ένοπλοι Δυνάμεις και οικονομία και 3. Ένοπλοι Δυνάμεις και τεχνολογία), περιγράφονται οι βασικοί λειτουργικοί δεσμοί των Ένοπλων Δυνάμεων με το ερύτερο κοινωνικό σύστημα της ελληνικής πραγματικότητας. Στά τρία βασικά ύπο-συστήματα στρατεύσεως, οικονομία και τεχνολογία, επισημαίνονται οι χαρακτηριστικές σχέσεις, αλληλεξαρτήσεως και αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις Ένοπλες Δυνάμεις και το έθνικό κοινωνικό πλαίσιο.

Στό τρίτο μέρος με το γενικό τίτλο «Τά μόνιμα στελέχη των ελληνικών Ένοπλων Δυνάμεων» και στά πλαίσια δύο ειδικών κεφαλαίων (1. Κοινωνικά χαρακτηριστικά των μόνιμων στελεχών και 2. Πολιτικο-στρατιωτικά σχέσεις), επιχειρείται συστηματική διερεύνηση των κινητρων προτιμήσεως του στρατιωτικού επαγγέλματος ως και των κοινωνικών και κοινωνιογραφικών χαρακτηριστικών των μόνιμων στελεχών των Ένοπλων Δυνάμεων. Με τόν τρόπο αυτό παρουσιάζεται η τυπολογική κλιμάκωση της πραγματικής γεωγραφικής, οικονομικής και οικογενειακής προελεύσεως των στελεχών αυτών. Στό δεύτερο κεφάλαιο του ίδιου μέρους επιχειρείται έρμηνεια των πολιτικοστρατιωτικών σχέσεων, της διαταράξεως τους, του επαγγελματισμού και της πολιτικοποίησεως του σώματος των μόνιμων στελεχών των Ένοπλων Δυνάμεων για μία κοινωνιολογική προσέγγιση του φαινομένου.

Η μελέτη τελειώνει με άνακεφαλαίωση, όπου παρουσιάζονται τά συμπεράσματα της έρευνας και διατυπώνονται οι τελικές σκέψεις του συγγραφέα για τά υπάρχοντα προβλήματα.

Τη μελέτη διακρίνει σαφήνεια και μεθοδολογική συνέπεια, χάρη στην όποια η όλη διαπραγμάτευση παρουσιάζεται αωστηρά άντικειμενική. Παρά την έμφανή Έλλειψη από την πηγαία βιβλιογραφία σοβαρών προσπαθειών γερμανικών μελετών, η παρουσίαση του θέματος φαίνεται πώς εξαντλεί τη γαλλική και άγγλική πληροφόρηση πάνω στις τελευταίες θέσεις της περιοχής

της Κοινωνιολογίας του Στρατού. Η μελέτη, παρ' ό,τι άναφέρεται σε ειδική περιοχή της κοινωνιολογικής έρευνας, χάρη στη ζωντανή περιγραφή και άνάλυση των θεμάτων της μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένδυαφέρον άνάγνωσμα όχι μόνο για τούς ειδικούς, αλλά και για το ερύτερο κοινό. Άν μάλαστα λάβουμε ύπ' όψη την προσιότητα του θέματος και την Έλληνική άνάλογον μελετών στη χώρα μας, μπορούμε να τη χαρακτηρίσουμε ως βασική συμβολή στην κοινωνιολογική διερεύνηση των Ένοπλων Δυνάμεων.

ΒΑΣ. ΤΡ. ΓΙΟΥΑΤΣΗΣ

Marie Eliou, *La Formation de la Conscience Nationale en République Populaire du Congo* (Editions Anthropos, Paris, 1977).

Η Μαρία Ήλιου είναι η πρώτη, άπ' ό,τι γνωρίζω, Έλληνίδα κοινωνικής επιστήμους που διάλεξε να στρέψει τόν έρευνητικό της φακό πάνω στά σύγχρονα άφρικανικά κράτη με τόν ιδιότυπο σοσιαλισμό τους και τά ιδιόμορφα μεθοδολογικά προβλήματα που θέτουν στόν έρευνητή. Ειδικότερος σάχος της ήταν να μελετήσει τη διαλεκτική σχέση η άπολύστερα την αλληλεπίδραση η άλληλοτροφοδότηση, άνάμεσα στο βασικά ξενοφότερο (γαλλικής προελεύσεως) εκπαιδευτικό σύστημα (όλων των τύπων και βαθμίδων) και στη διαμόρφωση της έθνικής συνειδήσεως των μελών της Λαϊκής Διοκκρατίας του Κογκό.

Η θέση της συγγραφώς, που πιστικά στριγγί μέσα στις 400 καλοδοσμεμένες σελίδες της, είναι ότι το εκπαιδευτικό σύστημα διαδραματίζει ένα ρόλο όπλο άντιπατικό: από τη μία πλευρά, λειτουργεί σάν φρένο στη μορφοποίηση της έθνικής συνειδήσεως των μαθητών μεταδίδοντας τους σάν άνώτερο πρότυπο τά στοιχεία ενός ξένου πολιτισμού. Άπό την άλλη, όμως, ένισχύει την άνάπτυξη της έθνικής συνειδήσεως μεταδίδοντας γνώσεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την έφαρμογή προγραμμάτων τοπικής αωτοδιοικήσεως, άκόμη και προετοιμάζοντας τόν έδαφος για την άμσφιβήτηση όρισμένων όψεων αωτού του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος και προωθώντας έτσι τη ζήτηση για τη βαθμιαία «άφρικανοποίηση» όρισμένων προγραμμάτων (βλ. σελ. 13).

Η έργασία της Μ. Ήλιου πλουσιότατη σε έρευνητικό ύλικό που η συγγραφέας άν-

τλης από ποικίλες πηγές—τήν Ιστορία, τη λογοτεχνία, την κοινωνική ανθρωπολογία και μέσω της καθαρότερης κοινοπολιτικής της πηγής της υποβολής έρωτηματολογίων—γραμμίζον σε στυλ ευχάριστο και θά έλεγαν σχεδόν λυρικό, παρά την αυστηρή επιστημονικότητα του προσανατολισμού της, αποτέλεσε τη διδακτορική της διατριβή και έχει εκδοθεί στα γαλλικά από το γνωστό παρισινό εκδοτικό οίκο «Ανθρωπος». Αξίζει όμως αναμείβωλα να εκδοθεί και στα ελληνικά για να γίνει προσιτή και στο μη γαλλόφωνο ελληνικό κοινό που είναι μεγαλύτερο από ό,τι ίσως νομίζεται, αν κρίνει κανείς από τις πολυάριθμες μεταφράσεις έργων Γάλλων επιστημόνων που κυκλοφορούν και αγοράζονται στον τόπο μας.

1. 'Αφρικανικός σοσιαλισμός και έθνική συνείδηση

Αυτό και μόνο το αντίκειμενο της έρευνας της Μαρίας 'Ηλιού, δηλαδή η διαμόρφωση της έθνικής συνείδησης στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, αντανακλά σε μικρογραφία μια πολύ ενδιαφέρουσα επιστημονική πραγματικότητα που σκόπεμο είναι να την υπενθυμίσει κανείς: Είναι γνωστό ότι, όσοι ασχολούνται με την κοινωνιολογία της παιδείας στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες, έρευνουν κυρίως τη σχέση ανάμεσα στη σχολική εκπαίδευση ή την κοινωνική άγνοια μέσω της οικογένειας και ανάμεσα στις διάφορες όψεις της κοινωνικής στρωματικής (λ.χ. στις κοινωνικές τάξεις, στις έλίτ, κτλ.). Είναι όμως λιγότερο γνωστό ότι όσοι ασχολούνται με την ίδια αυτή επιστημονική εξειδίκευση στα νέα «ανεξάρτητα» κράτη του τρίτου κόσμου είναι εκ των πραγμάτων υποχρεωμένοι να μελετήσουν μία άλλη κυρία σχέση: τη σχέση ανάμεσα στην παιδεία και στην έθνική συνείδηση. Κι αυτό, γιατί η τελευταία αυτή αποτελεί ένα από τα φαινόμενα-κλειδιά για την κατανόηση της λειτουργίας και της αλλαγής των κοινωνιών αυτών που βασικούς τους στόχους ύπηρες το να μετατραπούν από άποικίες σε ανεξάρτητα έθνη-κράτη.

Τήν έλλειψη σαφών ταξικών δομών στο Κονγκό επισημαίνει η συγγραφέας, χωρίς όμως να είναι μέσα στις προθέσεις της να εξετάσει το γενικότερο πρόβλημα της κοινωνικο-οικονομικής στρωματικής του Κονγκό—όπως λέει άλλωστε η ίδια: «η ανάλυση των κοινωνικο-πολιτικών δυνάμεων του Κονγκό άπομένει να γίνει» (σελ. 341). Πάντως παρατηρεί ότι μάλλον νευστές κοινωνικο-επαγγελματικές όμωδες παρά παγιωμένες κοινωνικές τάξεις διαμορφώνουν σήμερα την πολιτικο-οικονομική ζωή του Κονγκό (βλ. στη σελ. 336 την περιγραφική κατάταξη των όμωδων αυτών).

Παρά το γεγονός ότι επικρατεί μία «μαρξίζουσα γλώσσα» (language marxisant) που όπω διαβλέπει η συγγραφέας λειτουργεί μάλλον σαν *passé partout*, σάν σοσιαλιστικός μανδύας-κάλυμμα των πιο άπιθανων συμμαχιών και όρισμένων φορές των πιο

συντηρητικών προγραμμάτων (σελ. 341), το γενικότερο ιδεολογικό σύνθημα είναι «αφρικανοποίηση» και όχι «μείωση των ταξικών ανισοτήτων», όπω στον ευρωπαϊκό σοσιαλισμό.

'Αλλά ποιά είναι τα χαρακτηριστικά του ιδιότυπου αυτού αφρικανικού σοσιαλισμού που δεν έκφράζει νέες προβληματισμούς μιας ταξικά δομημένης κοινωνίας αλλά μιας κοινωνίας σε ανάζητηση έθνικής ταυτότητας;

Αξίζει νομίζω στο σημείο αυτό να παρεμβάλουμε τις άπαντήσεις που δίνει ο Goldthorpe (1968) που δεν περιλαμβάνονται στις σελίδες του έργου μία και δεν ήταν ανάμεσα στους στόχους της συγγραφής και το να άπαντήσει στο έρώτημα αυτό.

Ο αφρικανικός σοσιαλισμός:

1. Τονίζει την άλλοτρίωση όλόκληρου του έθνους από τους πρώην άποικιοκρατές—που όμως άποτελούν τώρα περισσότερο παρά ποτέ πρίν για τα μέλη του πρότυπα προς μίμηση—και όχι την άποξένωση μιας τάξεως άπέναντι σε μία άλλη. Μς δύο λόγια, προβάλλει την έννοια του «έθνους προλετάριων» και όχι την έννοια της «τάξεως προλετάριων».
2. Έπιχειρεί να συνδεθεί με το παραδοσιακό σύστημα συγγένειας (που είναι πολύ διαφορετικό από το ευρωπαϊκό) και ύποστηρίζει ότι η αφρικανική παράδοση δεν έχει δημιουργήσει σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές διαφορές μέσα στους γηγενείς πληθυσμούς.²
3. Τονίζει την άνάγκη να διαμορφωθεί ένα νέο πολιτικο-οικονομικό σύστημα διάφορο από τον καθαρό καπιταλισμό και τον ευρωπαϊκό σοσιαλισμό, δηλαδή ένας αφρικανικός σοσιαλισμός που να έχει σάν στόχο την άνάπτυξη της αφρικανικής προσωπικότητας—της νεγριτικότητας (negritude).³

'Εω' όσον αυτή είναι σε άδρες γραμμές η έπίσημη ιδεολογία που κηρύσσουν οι γηγενείς άρχηγοι και έμπνεουν σήμερα στις μά-

1. Η θεωρητική ανάλυση της σχέσεως ανάμεσα στην ταξική και την έθνική συνείδηση δεν άσχόλησε άμεσα τη συγγραφέα, δίκαια βέβαια, γιατί άλλος ήταν ο κύριος σκόπος της. Αξίζει όμως νομίζω να σχολιασθεί η νέα τάση της διαμορφώσεως μιας πιο έκλεπτευμένης μαρξιστικής σκέψεως που άμφισβητεί την παλαιότερη διάσταση ανάμεσα στους δύο αυτούς τύπους συνείδησης, γιατί θεωρεί το σύνθημα: «οι προλετάριοι δεν έχουν πατρίδα» έπιζήμιο για το μέλλον του σοσιαλισμού [βλ. σχετικά Ν. Πουλαντζά, «Άμφισβήτηση... Ναι, άλλα Ποιά;» στο 'Άμφισβήτηση (έκδοση των NEQN, 1978) σσ. 85-86].

2. Για τα συστήματα συγγένειας στην 'Αφρική βλ. και Max Gluckman, *Custom and Conflict in Africa* (Oxford, 1973).

3. Σχετικά με τα σημεία (1), (2) και (3) βλ. J.E. Goldthorpe, *An Introduction to Sociology* (Cambridge University Press, second edition, 1976), σσ. 148-151. Όπως ό Τ.Β. Bottomore έγραψε ένα άναγνωστό έγχειρίδιο στην κοινωνιολογία άναφέροντας παραδείγματα από την κοινωνία των 'Ινδών, έτσι και ό Goldthorpe, στην *Είσαγωγή στην Κοινωνιολογία*, φέρνει παραδείγματα από τη σύγχρονη 'Αφρική.

ζες των 'Αφρικανών, άποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα—που δεν είναι εύθες έξαρχής εύδι-άκριτη στον άναγνώστη—το έρώτημα στο όποιο άπαντά με την προσεκτική και λεπτολόγο έπιτόπιο έρευνά της η Μαρία 'Ηλιού. Δηλαδή: ποιά είναι η έπίδραση του δυτικής προλετάρια και έμπομένων έπιλεκτικού και κατά πρόθεση άξιοκρατικού εκπαιδευτικού συστήματος πάνω άκριβος σε αυτή την διαδικασία της αφρικανοποίησης και ιδιαίτερα της κογκολοποίησης, με δύο λόγια πάνω στη συνειδητοποίηση από τους Κονγκολέζους της έθνικότητάς τους, της ένεργου συμμετοχής τους σε μία κοινή κογκολέζικη μοίρα.

2. 'Εθνος και έθνική συνείδηση: οι έννοιες-κλειδιά

Ο Σπήλιος Παπασηπλιόπουλος σχολιάζοντας την έρευνά αυτή της Μαρίας 'Ηλιού παρατηρεί: «ανάμεσα σε αυτούς που άγνοούν ή και περιφρονούν την 'Αφρική και άνάμεσα σ' αυτούς που τη μωποιοούν ύπάρχει και ό δρόμος της επιστημονικής άπόδοσης» (βλ. *Οικονομικό Ταγόνδρομ*, 25 'Ιανουάριου 1978). Αυτό το δύσκολο δρόμο διάλεξε η έρευνήτρια, που τον κατέστησαν άκόμη δυσκολότερο, από ό,τι συμβαίνει συνήθως στην τρέχουσα έρευνητική δουλειά του κοινωνιολόγου, δύο στοιχεία που άπορρέουν από αυτό καθαυτό το άντικείμενο της μελέτης της: 1) 'Οτι πρόκειται για την έρευνα ενός πολιτισμού ξένου προς τον ευρωπαϊκό—και είναι προς τμήν των έπιστημονικών ίκανοτήτων της συγγραφέως ότι με τόση εαίσθησία κατάφερε να συλλάβει το «όνημα» του πολιτισμού του Κονγκό. 2) 'Οτι η έννοια κλειδί της έρευνας αυτής, δηλαδή η «έθνική συνείδηση», μεταφράζεται δύσκολα και όρισμένες φορές όυτε καν μεταφράζεται σε έμπερικούς δείκτες που να άπεικονίζουν με άκριβεια το πραγματικό φαινόμενο της έθνικής συνείδησεως: φαινόμενο βαθιά ριζωμένο στην ανθρώπινη ψυχολογία και έπομένως δύσκολο να μετρηθεί ή κάθε έκδήλωσή του σε μία κλίμακα διαβαθμίσεων έντασεως, από έθνική συνείδηση «μηδέν» ή «ελάχιστη» μέχρι «έντονότατη».

"Εθνος

Η έθνική συνείδηση άναφέρεται βέβαια στη συνειδητοποίηση από τα άτομα ότι άνήκουν σ' ένα έθνος. 'Αλλά τί είναι έθνος; 'Η συγγραφέας μοιάζει να προτιμά ανάμεσα στους όρισμούς του έθνους που άναφέρει (βλ. σσ. 14-15) τον όρισμό του συγγενή και όπαδο του Durkheim, Μ. Mauss κατά τον όποιο: «έθνος είναι μία κοινωνία που έμφανίζει ήθική και οικονομική συνοχή» (βλ. σελ. 15).

Μ' όλο το σεβασμό που δεν θά μπορούσε παρά να τρέφει κανείς στο διακεκριμένο Γάλλο κοινωνικό έπίστημονα, ό όρισμός του αυτός μοιάζει άνεπαρκής, γιατί δεν περιλαμβάνει το κυριότερο στατιστικό στοιχείο της έθνικής κοινωνίας που είναι ή ιδεολογική συνοχή των μελών της γύρω από

μιὰ κεντρικὴ ιδέα, τὴν ιδέα τοῦ ἔθνους. Γιατί τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύει μόνο κοινοὶτητα ἀξιών γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ὀργάνωση καὶ τὴν ἠθικὴ συμπεριφορά, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἀντιπροσωπεύει τὴ συνισταμένη μιᾶς ιδεολογίας: τῆς ιδεολογίας ποὺ θεωρεῖ ὡς ὑπεράτατο πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ ἰδεώδες τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνεξάρτητου ἔθνους-κράτους μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου καὶ μόνο θεωρεῖται δυνατὴ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἀνάπτυξη (ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἐμφωσὴ ποὺ δίνει στὴν αὐτόχθονη λογοτεχνία καὶ τέχνη καὶ στὴν καταδίκη τῶν ξένων ἐπιρροῶν καὶ ἐξαρτήσεων). Ἐν ὀνόματι τῆς ιδεολογίας τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους σάν σύνολο κρατικῶν πιά θεσμῶν ἀξιώνται ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ δίνουν συνεχὴ εἰδήματα τῆς ἀφωσιώσεώς τους σ' αὐτὸ (πατριωτικὲς τελετουργίες), νὰ μεταδίδουν τίς ἀξίες τοῦ μέσου τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ σέ ὅρα κινδύνου γιὰ τὴν ὑπόστασή του νὰ θυσιάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή.⁴ Θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς ὅτι τόσο πιὸ ζωντανὸ εἶναι ἓνα ἔθνος ὅσο πιὸ ἔντονα καὶ πλατεῖα ἀποδεκτὴ εἶναι ἡ ἰδεολογία αὐτὴ ἀπὸ τὰ μέλη του. Συγχρόνως ὅμως δὲν μπορεῖ παρά νὰ συμφωνήσῃ κανεὶς μὲ τὴν ἀξιολογιστικὴ παρατήρησή τοῦ Γ. Δασκαλάκη, ὅτι σήμερα συνεχῶς πληθαίνουν τὰ παραδείγματα τῆς συμπεριφορᾶς στὴν πράξη τῶν δύο κατὰ παράδοση ἀντίθετων ἰδεολογιῶν: τὸ ἐθνικισμὸ καὶ τὸ διεθνισμὸ.⁵

Κατὰ ὀρισμένη ἄποψη, στὰ ἀφρικανικὰ κράτη συναντοῦμε τὴν τῶσά νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἑνώσεις «ἔθνος» καὶ «ἐθνικὴ συνειδήσεως» ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἑμπειρία καὶ παράδοσή, ἐνῶ στὴν πραγματικότητά τὰ δεδομένα τῶν κοινωνιῶν αὐτῶν δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸ περιεχόμενο τῶν ἑστὶ ὀριζόμενων ἐννοιῶν.⁶

Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν μοιάζει νὰ συμπεριζέται ἡ συγγραφέας, ποὺ θεωρεῖ ὅτι τὸ Κογκό λειτουργεῖ σάν ἔθνος, παρά τὴ γλωσσικὴ τοῦ ἀνομοιογένεια, τὴν ἐξαρτημένη οἰκονομία του καὶ τὴν πολιτισμικὴ τοῦ ἐξάρτησή ἀπὸ τὴ Γαλλία (σσ. 68-81), λόγῳ κυρίως τῆς κοινῆς τοῦ ἱστορίας (σσ. 48-61), τῆς κοινῆς τοῦ οἰκονομικῆς ζωῆς (σσ. 61-65) καὶ τοῦ κοινοῦ τοῦ πολιτισμοῦ (σσ. 65-67).

Ἐθνικὴ συνειδήση

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσῃ τὴν ἐνσταθὲ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως (ὅχι σέ μιὰ μαθηματικὴ κλίμακα τῶν διαβαθμίσεων τῆς, ἀλλὰ γενικά στὸ ποσοτικὸ ἐπίπεδο) ἡ Μαρία ἤλαιο ἰστορήσεως βασικά δύο μεθόδους:

1. τὴ μέθοδο τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου (content analysis) καὶ πιὸ συγκεκριμένα: (α) τοῦ περιεχομένου

νῶν 49 ἔργων (ποιημάτων, διηγημάτων, μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων) 15 συγγραφέων ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὴ νέα λογοτεχνία τοῦ Κογκό τῶν 25 τελευταίων χρόνων (σσ. 81-116) καὶ (β) τοῦ περιεχομένου τῶν σχολικῶν προγραμμάτων (μαθήματα ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλοσοφίας, κτλ.) ἀκόμη καὶ τῶν τραγουδιῶν ποὺ διδάσκονται στοὺς μικροὺς Κογκολέζους μαθητές (σσ. 152-157, 189-210, 231-238).

2. Τὴ μέθοδο ἐρευνᾶς διὰ τῆς συμπληρώσεως ἐρωτηματολογίου ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δηλαδὴ τοὺς μέλλοντες δασκάλους καὶ ἐπομένως τοὺς μέλλοντες διαμορφωτὲς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν μελλοντικῶν γενεῶν νέων τοῦ Κογκό, πάνω σέ θέματα ποὺ θὰ προσδιόριζαν τὴ δικὴ τους στάση ἀπέναντι στὸ ἔθνος τοῦ Κογκό (σσ. 259-334).

Τρία στοιχεῖα ἐξεχώρισε ἡ συγγραφέας ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἐρευνημένων της, ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφανίζονται ἀπὸ αἰσθήματα ἐθνικῆς συνειδήσεως: (1) τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐθνικὴ δόξα· (2) τὴν ἐπιθυμία γιὰ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξή τῆς χώρας καὶ (3) τὴν ἰδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξή τῶν συμφερόντων τοῦ Κογκό (σσ. 319-327).

3. Κύριο συμπέρασμα: «τὰ λόγια εἶναι τὰ λόγια τοὺς ἀλλὰ τὸ τραγούδι εἶναι δικό μας»⁷

Μὲ ἀξιοζήλευτα ἰσορροπημένη σκέψη, ποὺ οὐτε στιγμὴ δὲν παρυστρέφει σὲ ἀκράτες θέσεις καὶ ἐρμηνείες, δηλαδὴ μὲ κρίση, ἡ Μαρία ἤλαιο ζυγίζει τὴ διαφορομένη ἐπίδραση τοῦ ρόλου τοῦ εκπαιδευτικοῦ συστήματος πάνω στὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῶν Κογκολέζων τῆς κοινωνίας τους σάν ἔθνος.

Ὅπως καταλήγει ἡ ἴδια: «Ὁ διαφοροῦμενος ρόλος τῆς ἐκπαίδευστος στὸ Κογκό ποὺ ἐνισχύει ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμυρσβετῇ τὴν πολιτισμικὴ ἐξάρτησή, ἀντανάκλᾳ μιὰ περίοδο μεταβάσεως στὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἔθνους». Ἡ ἐκπαίδευση, ἰδεολογικὸ ἐργαλεῖο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐξουσίας, διατηρεῖ παρά ταῦτα μιὰ σχετικὴ ἀυτονομία ποὺ τῇ ἐπιτρέπει νὰ ἐπηρεάζει τίς διαδικασίες ποὺ βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς διαμορφώσεώς τους. [Τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα] περιλαμβάνει δυνάμεις ἀποτελεσμάτων ποὺ ὑπερβαλλούν τοὺς στόχους ποὺ τοῦ ἀποδίδονται [συνήθως]. Φέρνει ἔτσι μέσα του, ὅπως ἀλλοστε ἡ ἴδια ἡ κογκολέζικὴ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινωνία, [τίς δυνατότητες] γιὰ ποικίλες καὶ διαφορετικὲς ἐξελίξεις στὸ μέλλον. ποὺ τὸ ποῖα τελικά ἀπὸ αὐτὲς θὰ πραγματοποιηθεῖ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ συστήσει τὸν ἐν κινήσει κοινωνικῶν δυνάμεων» (σελ. 344).

7. Θεόφιλος Obenga. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ συγγραφέα στὴ σελ. 220.

Μήπως κάτι ἀνάλογο δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὸν τόπο μας, ὅχι πᾶν πάντο στὴν ἐξέλιξη τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνάπτυξή τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων μας, τῆς συνειδητοποιήσεως ἀπὸ μέρους τους, τῆς ἀνάγκης γιὰ βελτίωσή καὶ γιὰ μεταρρυθμίση τῶν εὐρύτερων δομῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας; Γιατί ἂς μὴν ξεχνῶμε ὅτι ὁ ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν εἶναι ποτὲ μονοσήμαντος, ἀλλὰ πάντοτε διφορούμενος καὶ ἀντιφατικὸς: ἐνισχύει βέβαια τὴ συντήρησή τῆς πολιτισμικῆς κληρονομιάς ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς κληρονομιάς ἀπὸ τὴν κάθε νεώτερη γενιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ

*Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκτονονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν τῆς Τεκτονονίας ἐξ ἐπὶφωσος Ὁρθοδόξου, Ἀθήναι 1977, σελ. 180.

*Ὁ δρ Σταυροπούλου μὲ τὴ μελέτη του ἔχει σκοπὸ νὰ παρουσιάσῃ στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ μιὰ «παλιά» ἐκκλησιαστικὴ Ἐγκύκλιος, ποὺ ἀναφέρεται σ' ἓνα ἀνὰ κοινὸ κοινωνικὸ πρόβλημα τῆς τεκτονονίας.

Στὴν εἰσαγωγή ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσή (Ὀκτ. 1937) τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ τῆς τεκτονονίας» καὶ ἀναφέρεται στίς ἐξ ἐλοκλήρου ἡ ἐπὶ μέρους ἀναδημοσίευστοι τοῦ κειμένου τῆς.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιό τῆς μελέτης γίνεται λόγος γιὰ τίς πηγές τῆς Ἐγκυκλίου. Ἐάν τέτοιες ἀναφέρονται τὰ σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς τεκτονονίας δημοσιεύματα τῶν θρησκευτικῶν περιοδικῶν *Ζωή*, ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη θρησκευτικὴ ὀργάνωση, καὶ ἡ εἰδικὴ πραγματεία τοῦ τότε προϊστάμενου τῆς παραπάνω θρησκευτικῆς ὀργάνωσης (*Ζωή*) ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακόστα μὲ τίτλο: *Τὸ ζήτημα τῆς τεκτονονίας* (α' ἐκδόσις 1933). Βέβαια, τὸ ζήτημα τῆς τεκτονονίας δὲν εἶχε ἀπασχολήσει μόνον τὸν τότε τῆς *Ζωῆς*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ὀργανώσεων καὶ συλλόγων, ὅπως π.χ. ἐκείνων τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων, τῶν ὁποίων προस्ताτὸ ὁ π. Ἀγγελοῦς Νησιώτης. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ

4. Bl. H. Kohn, *Nationalism: its Meaning and History* (Princeton, 1955).

5. Bl. Γ. Δασκαλάκη, «Διεθνιστικὸς Ἑθνισμός», *Βῆμα*, 11 Νοεμβρίου 1978.

6. R. Emerson, *From Empire to Nation* (Harvard University Press, 1960).